Konsumentverket/KO

PM 2004:03

”Varor och barn”

Kemikalieinspektionens och Konsumentverkets
tillsynsprojekt 2002/2003

Konsument verket • KO

KEMI
KEMIKALIEINSPEKTIONEN

Innehåll

Sammanfattning 3

Syfte 3

Bakgrund 3

Arbetets uppläggning 4

Lagar och regler 4

Företagens kemikaliekontrollarbete 6

Resultat av inspektionerna 7

Slutsatser 9

Företag som inspekterats 11

”Varor och barn”
Kemikalieinspektionens och Konsumentverkets
Tillsynsprojekt 2002/2003
PM 2004:03
ISBN 91-7398-860-X
© Konsumentverket 2004

Sammanfattning

I slutet av 2002 och början av 2003 genomförde **Kemikalieinspektionen och Konsumentverket ett** gemensamt tillsynsprojekt, ”Varor och barn”. 23 företag, som tillverkar eller importerar varor som av olika skäl verkar attraherande på barn, inspekterades.

Vid inspektionerna konfronterades företagen med olika föremål, mestadels av presentkaraktär, som köpts in av konsumentvägledare i fem olika kommuner. Frågor ställdes angående kemikalieinnehållet i föremålen samt företagens kemikaliekontroll.

Tre produkter, som innehöll lättflytande mineraloljor och en produkt med misstänkt petroleumbaserat innehåll, drogs frivilligt bort från den svenska marknaden. Ett företag, som importerade s.k. lysstavar, förbjöds av Kemikalieinspektionen att marknadsföra dessa.

Produkterna med mineraloljor, liksom lysstaven, blev alla Rapexnotifierade (RAPid EXchange of information) till EU-kommissionen.

Företagens kemikaliekontroll varierar kraftigt, men håller i allmänhet en låg nivå. Kemikaliefrågorna är inte högprioriterade och det ställs i regel inga specifika kemikaliekrav gentemot leverantörerna, som vanligen finns i Fjärran Östern.

Det finns dock ett gryende intresse för miljöfrågor hos många företag, som dock säger sig sakna både kunskap och resurser för att driva sådana frågor. Hjälp och stöd från myndigheter i form av listor på ämnen som bör undvikas, efterlyses av många företag.

Syfte

att göra företag medvetna om att varor som de säljer och som p.g.a. t.ex. färg, form och utseende kan vara lockande för barn, också kan innehålla för barnen skadliga kemiska ämnen,

att få dessa företag att förbättra sin kemikaliekontroll och ställa krav på sina leverantörer om innehåll av farliga ämnen samt

att utveckla metoder för systemtillsyn

Bakgrund

Konsumentverket (KOV) ansvarar för att varor som konsumenter kommer i kontakt med kan hanteras säkert. Det sker genom marknadskontroller, tester och olika informationsaktiviteter. KoV får även anmälningar från bl.a. allmänheten om produkter som kan vara suspekta ur säkerhetssynpunkt. Det kan handla om elektriska apparater eller leksaker med smådelar som kan lossna.

Ibland är det fråga om föremål som innehåller eller har behandlats med en kemisk produkt. När produkter med misstänkt farligt kemikalieinnehåll påträffas, över-

lämnas de i regel till Kemikalieinspektionen (KemI), som får utreda innehållet och riskerna med produkten

Arbetets uppläggning

Urval av produkter

De produkter som valdes ut för projektet skulle på ett eller annat sätt verka lockande för barn. De skulle helst inte vara leksaker eftersom det finns ett speciellt regelverk för leksaker i form av ett EU-direktiv med tillhörande standarder och dessutom regler från KoV.

Vi ville i stället hitta föremål som närmast är avsedda för vuxna men som på grund av form, färg eller annan orsak drar till sig barns uppmärksamhet. Exempel på detta är olika föremål som innehåller vätskor med små guppande figurer, geléljus i lysande färger eller sugrör med mjuka plastfigurer.

Marknadskontroll

Konsumentvägledare i 5 kommuner (Borås, Karlstad, Piteå, Västervik och Östersund) köpte under veckorna 34-35 år 2002 i sina hemkommuner sådana produkter i olika butiker. Samtidigt begärdes uppgift om vem som var tillverkare eller importör. Produkterna tillsammans med dessa uppgifter överlämnades därefter till KemI:s inspektionsenhet.

Inspektioner - systemtillsyn

Ett 20-tal företag, varav den övervägande delen importföretag, identifierades av konsumentvägledarna. Samtliga företag inspekterades under tiden november 2002 – mars 2003. Inspektionerna gjordes i form av systeminspektioner d.v.s. företagens kemikaliekontrollarbete kontrollerades.

Ett stort antal frågor ställdes om företagens storlek, organisation, produktsortiment, leverantörer och kunder. Även frågor om företagens tillgång till kompetens rörande kemikalielagstiftning, farliga ämnen och hur de överhuvudtaget försäkrar sig om att de produkter som säljs inte är farliga för människors hälsa ställdes. För de specifika produkterna ställdes frågor om innehåll av misstänkt farliga kemikalier.

Lagar och regler

Kemikalieinspektionen

För varuområdet saknas mycket av det regelverk som omfattar kemiska produkter. Exempelvis finns ingen skyldighet att anmäla varor till något produktregister liknande det som finns för kemiska produkter. Inte heller finns krav på klassificering och märkning av varor som liknar det EU-gemensamma systemet för kemiska produkter.

Kravet på innehållsdeklaration av hälsofarliga kemiska ämnen omfattar inte varor och systemen för s.k. miljövarudeklarationer för olika varugrupper som förekommer, är hittills inte heller tvingande.

Däremot gäller Miljöbalkens hänsynsregler även för varor med t.ex. kravet i 2 kap. 3 § om att iaktta försiktighet för att förhindra och motverka skada på människors hälsa eller miljön.

Av 2 kap. 6 § framgår att alla verksamhetsutövare ska undvika att använda eller sälja varor som har behandlats med en kemisk produkt och som kan befaras medföra risker för människors hälsa eller för miljön, om de kan ersättas med varor som kan antas vara mindre farliga (substitutionsprincipen).

Slutligen finns genom 3 § förordningen (1998:941) om kemiska produkter och biotekniska organismer ett produktinformationskrav som även omfattar andra varor än kemiska produkter, om de innehåller eller har behandlats med en kemisk produkt och på grund av sina egenskaper kan befaras medföra skador på människor eller miljön.

Kemikalieinspektionen har tillsyn över tillverkare och importörer av varor som innehåller eller har behandlats med en kemisk produkt.

Konsumentverket

Särskilda säkerhetskrav för produkter gäller enligt lagen (SFS 1988:1604) om produkters säkerhet (produktsäkerhetslagen), lagen (SFS 1992:1327) och förordningen (SFS 1993:971) om leksakers säkerhet (leksakslagen) samt Konsumentverkets föreskrifter (KOVFS 1993: 9) om leksakers säkerhet.

Produktsäkerhetslagen är tillämplig på alla konsumentprodukter vars säkerhet inte är reglerad genom speciallagstiftning. Leksakslagen överför EU: s direktiv (88/378/EEG) om tillnärmning av medlemsstaternas lagstiftning om leksakers säkerhet. En produkt får bara säljas om den uppfyller lagens krav beträffande säkerhet, information och märkning. Om en produkt tillverkas helt enligt den europeiska standarden för leksakers säkerhet anses den uppfylla kraven i leksakslagen. I detta fall krävs inte att leksaken provas av en oberoende institution. Skulle dock tillverkaren välja att inte tillverka leksaken helt enligt standarden krävs att den i stället typgodkänns av en tredje part.

Konsumentverket kan med stöd av produktsäkerhetslagen ingripa mot en produkt som har säkerhetsbrister, även om den uppfyller kraven i standarden eller har typgodkänts. Det kan inträffa om standardens krav visar sig vara för lågt ställda eller om en tillämplig standard eller standardregel saknas.

Om det visar sig att det finns produkter som kan orsaka skada kan krav ställas på en näringsidkare att lämna säkerhetsinformation (varningstexter i samband med försäljningen), näringsidkaren kan förbjudas att tillhandahålla varan eller tjänsten (saluförbud), företaget kan få krav på sig att lämna varningsinformation (varningar till allmänheten genom tidningsannonser etc.), att återkalla varan eller tjänsten eller förbjudas att exportera varan. Vilket krav som läggs på näringsidkaren beror på hur allvarlig skada varan eller tjänsten kan orsaka.

Konsumentverket har ansvar för tillsyn av produktsäkerhetslagen och leksakslagen. Konsumentverket har skyldighet att utföra marknadskontroller av bl.a. leksaker och produkter som kan orsaka skada på person eller egendom.

Den här nyckelringen ser trevlig ut. Dessvärre innehåller den en vätska som kan ge makisk lunginflammation. Dessutom har vätskan en narkotisk effekt! *Företaget har på egen hand tagit bort produkten ur sortimentet.*

Företagens kemikaliekontrollarbete

Företagens tillgång till kompetens

Företagens tillgång till kompetens i kemikaliefrågor varierar men är i allmänhet låg. Få av de inspekterade företagen hade någon särskild person anställd som ansvarade för miljöfrågor och i de fall en sådan förekom hade denna vanligtvis inte någon djupare kunskap om kemikalier och deras farlighet.

Vid ett stort företag - ett leksaksföretag - hade dock den miljöansvarige, som även är toxikolog, bred kunskap om kemiska ämnen och den lagstiftning som finns kring dessa. Ett annat större företag, som sedan flera år haft en kunnig och engagerad miljöchef, kände även till relevanta kemikalieregler och ställer krav på sina leverantörer med avseende på innehåll av kemikalier.

De allra flesta företagen saknade eller hade mycket liten kunskap om kemiska ämnen i allmänhet och kunde därför inte heller ställa krav angående farliga ämnen.

Företagens kunskap om kemikalieinnehållet i produkterna

Även om inte huvudsyftet med inspektionerna var att få reda på det kemiska innehållet i de utvalda produkterna ställdes frågor till företagen om detta.

I allmänhet visste man inte om produkten ifråga innehöll några farliga ämnen eftersom man oftast inte frågat sin leverantör. I de fall det handlade om leksaker kunde man i regel på inspektörens begäran lämna uppgifter om att dessa inte innehöll alltför höga halter av vissa metaller, beroende på att en EU-standard för leksaker , EN 71, kräver detta.

Ett stort leksaksföretag kunde redan vid besöket redogöra för innehållet i de produkter som köpts in. I övrigt hade företagen ingen kännedom om eventuella farliga ämnen i produkterna och då inspektören krävde att få veta, bollades frågan vidare till leverantören. Företagen erkände frankt att frågorna om farliga ämnen behandlades enbart i samband med något larm kring vissa ämnen som t.ex. ftalater.

Företagens möjligheter att få reda på det misstänkt farliga innehållet i produkterna

Det visade sig i allmänhet ganska lätt för företagen att från leverantören få veta vad som utgjorde det misstänkt farliga innehållet. I regel räckte det med ett e-mail eller ett fax och företaget hade svaret på några dagar. Ibland behövdes ytterligare skriftväxling men efter två till tre veckor var frågan besvarad.

I några fall kunde dock inte informationen skaffas fram eftersom det rörde sig om ”gamla” produkter, som inte längre tillverkades. Ibland visste inte leverantören, som enbart var grossist, vem som faktiskt var tillverkare och kunde därför inte begära uppgift om innehållet.

Resultat av inspektionerna

Produkter med misstänkt farligt kemikalieinnehåll

En del föremål som köpts in för projektet, eftersom de såg ut att innehålla farliga kemikalier, var leksaker. Det gällde t.ex. en badanka i plast och en del ”slime”-produkter.

Mjuka plastföremål kan ibland bestå av mjukgjord PVC-plast, där ftalater används som mjukgörare. Vissa ftalater har reproduktionsskadande egenskaper och EU har sedan länge regler som förbjuder en del ftalater i bl.a. leksaker för barn under 3 år. Den aktuella badankan visade sig vid kontroll med producenten i Italien bestå av polyetenplast och innehöll inte några ftalater.

Ett sugrör av plast med en figur i form av en ko innehöll däremot di-isononylftalat (DINP). Ämnet har emellertid nyligen bedömts av en expertgrupp inom EU som vare sig hälsofarligt eller miljöfarligt.

”Slime” är mjuka, tänjbara och slemmiga massor som tidvis är mycket populära bland barn. De kan ibland innehålla ftalater som mjukgörare. Inte i någon av de inköpta slime-produkterna påträffades emellertid ftalater.

En del av föremålen där enbart misstanke fanns att ftalater ingick, var försedda med varningstexten ”Ej för barn under 3 år” , varför någon ytterligare utredning om innehållet inte krävdes.

Produkter med oönskat innehåll

Bland de produkter som köpts in för projektet, fanns några som innehöll en eller två vätskor. I det senare fallet var den ena vätskan färgad, i regel blå. Bland dessa produkter fanns en tandborstmugg, en nyckelring och en s.k. fotoglob med plats

för ett foto (se nedan). Vätskorna visade sig i dessa fall innehålla lättflytande mineraloljor.

En närmare undersökning visade att oljorna både kunde ha narkotisk effekt och/eller orsaka s.k. kemisk lunginflammation p.g.a. alltför låg viskositet. *Företaget har tagit bort produkten ur sortimentet.*

En annan produkt med otrevligt innehåll var en s.k. lysstav. Den utgjordes av en liten plaststav (40 x 4,5 mm) med innehåll av en vätska. Dessutom fanns inne i staven en ännu mindre behållare som innehöll en annan vätska. När staven skakades eller böjdes kom de båda vätskorna att blandas, varvid staven blev självlysande. Lysstavar används sedan länge av sportfiskare som hjälp vid fiske i mörker, men har på senare tid även blivit populära bland ungdomar på bl.a. diskotek. Där används stavarna i drinkar eller sätts i munnen för att ge ett häftigt utseende. Det visade sig att vätskan i lysstaven består av butylftalat, ett ämne med både reproduktionsskadande och miljöfarliga egenskaper.

Den här lysstaven får inte längre säljas!

Kemikalieinspektionens åtgärder

Produkter med innehåll av farliga kemiska ämnen och som kan attrahera små barn bör inte få förekomma på marknaden. S.k. vätskeprylar som innehåller mineraloljor med låg viskositet kan medföra risk för kemisk lunginflammation, ett livshotande tillstånd. Olycksfall har också inträffat.

Lysstavar, som på senare tid blivit mycket populära på diskotek och vid festarrangemang, innehåller ett ämne, butylftalat, som kan skada fortplantningen. Att sådana stavar används i munnen och i drinkar med risk för att innehållet i stavarna sväljs ned om staven går sönder får anses vara både onödigt och oacceptabelt.

Företagen som importerat föremålen som innehöll lågviskösa mineraloljor (tandborstmugg, fotoglob, nyckelring) informerades om de risker som dessa föremål kan medföra och meddelades samtidigt ett s.k. tilltänkt förbud. Det senare innebär att företaget genom att t.ex. byta ut det farliga innehållet mot ett mindre farligt el-

ler att sluta sälja produkten får möjlighet att undvika ett förbud. Samtliga företag valde att sluta importera och sälja produkten.

En importör som inte frivilligt bytte ut innehållet eller drog tillbaka lysstavarna med butylftalat förbjöds av Kemikalieinspektionen all vidare marknadsföring.

Rapexnotifiering

En medlemsstat som påträffar konsumentprodukter, som kan medföra en oacceptabel risk för konsumenter, ska genom det s.k. Rapexsystemet (Rapex = RAPid EXchange of information) meddela detta till EU-kommissionen. Kommissionen informerar därefter samtliga medlemsstater. Syftet är att snabbt sprida information om farliga produkter som dykt upp på marknaden. I Sverige ansvarar Konsumentverket för att sådan information skickas till EU-kommissionen.

Föremålen med innehåll av lågviskösa mineraloljor liksom lysstaven med butylftalat blev alla Rapexnotifierade.

Sammanfattning av Kemikalieinspektionens åtgärder

Åtgärd	Produkt	Egenskaper/risk	Resultat
Förbud	Lysstav	Reproduktionsskadande, giftig, miljöfarlig	Får inte säljas -Rapex
Tilltänkt förbud	Tandborstmugg m. lågviskös mineralolja	Kemisk lunginflammation	Frivilligt borttagande - Rapex
Information om risk	Nyckelring m. lågviskös mineralolja + naftenkolväten	Narkotisk effekt/Kemisk lunginflammation	Frivilligt borttagande - Rapex
Information om risk	Foto-glob m. lågviskös mineralolja	Kemisk lunginflammation	Frivilligt borttagande - Rapex

Slutsatser

Varor eller föremål, som idag i allt högre grad förs in till Sverige från länder utanför EU, kan i vissa fall innehålla farliga kemiska ämnen. En orsak är säkert just att de inte produceras inom landet eller ens inom Europa, där lagstiftningen på kemikalieområdet än så länge är strängare än i t.ex. Fjärran Östern. Vissa ämnen, som sedan länge är förbjudna eller begränsade i Europa, används fortfarande i länder som Kina och Indien. En annan orsak till att föremål som innehåller farliga ämnen påträffas är att importörerna av dessa föremål inte alls förknippar dem med kemikalier.

Också det här tandborstglaset innehåller oljor som kan orsaka kemisk lunginflammation. *Företaget har tagit bort produkten ur sortimentet.*

På de mässor som företagen besöker flera gånger om året letar man främst efter föremål som är billiga i inköp och med attraktivt utseende. Ofta är det fråga om trendprodukter, som bara går att sälja under en kortare tid, kanske några månader, för att därefter bli hopplöst omoderna. Att i det läget ställa krav om kemikalieinnehållet är knappast prioriterat av importörerna.

I motsats till tillverkande företag saknar många varuimportörer kunskap om den kemikalielagstiftning som finns även kring varor. Kravet om att informera om de risker som kan befaras från farliga ämnen i en vara förutsätter att importören faktiskt känner till något om innehållet i den vara man säljer. Ett sätt att gardera sig mot obehagliga överraskningar i form av olycksfall bland konsumenter som t.ex. barn är att använda sig av kravspecifikation m.a.p. kemikalier gentemot leverantören.

Inspektionsprojektet ”Varor och barn” har visat sig både nödvändigt och hoppingivande inför framtiden. Present- och leksaksbranschen som får sägas vara ganska okunnig och omedveten om kemikalier och kemikalielagstiftning, har genom inspektionerna blivit medveten om problemen.

Självklart vill ingen orsaka skador på barn eller andra konsumenter. Därför är företagen beredda att se över sina rutiner, skaffa viss kemikaliekompetens och ställa krav angående kemikalieinnehållet.

Till att börja med bör en s.k. ”svart lista” över oönskade ämnen upprättas, eventuellt i samarbete med Kemikalieinspektionen. En sådan lista får inte uppfattas som slutgiltig eller heltäckande men kan vara en början till ett bättre kemikaliekontrollarbete inom branschen. Den bör kunna leda till en sanering så att de allra värsta produkterna inte når marknaden.

Företag som inspekterats

Företag	Adress
Affari	Osby
Alrico Försäljnings AB	Härnösand
Bolaget Sourcing	Stockholm
Brio AB	Osby
Cirratum AB	Helsingborg
Damu Import /Export AB	Stockholm
East Import AB	Höör
Eber Toys AB	Malmö
GB Barnartiklar AB	Hägersten
Hesab Svenska AB	Höganäs
Hishult Interiörljus AB	Hishult
Libro Gruppen AB	Västra Frölunda
Mellander Consulting AB	Göteborg
Mique Sweden AB	Borås
N.B.A. AB	Rabbalshede
Robetoy AB	Göteborg
Rumaprodukter AB	Kumla
Rätt Start AB	Täby
Sun Toy AB	Sunne
Tiimari Sweden AB	Täby
Tilda Toys AB	Vellinge
Toys´R´ Us AB	Malmö
Åhlens AB	Stockholm

Kontaktpersoner:
Barbro Gustafsson, Kemikalieinspektionen, och Åsa Lindquist, Konsumentverket